

Sinja bili su predstavnici Viteškoga alkarskoga društva: dva alkara i dva momka u svojim povijesnim odorama, tajnik i jedan član VAD-a. I domaćini i brojni domaći i strani gosti sudjelovali su u slavlju blagdana Gospe Karmelske, a predstavnici Općine i Hotelskoga poduzeća sudjelovali su u slavlju i ugostili predstavnike Svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske i Viteškoga alkarskoga društva iz Sinja.

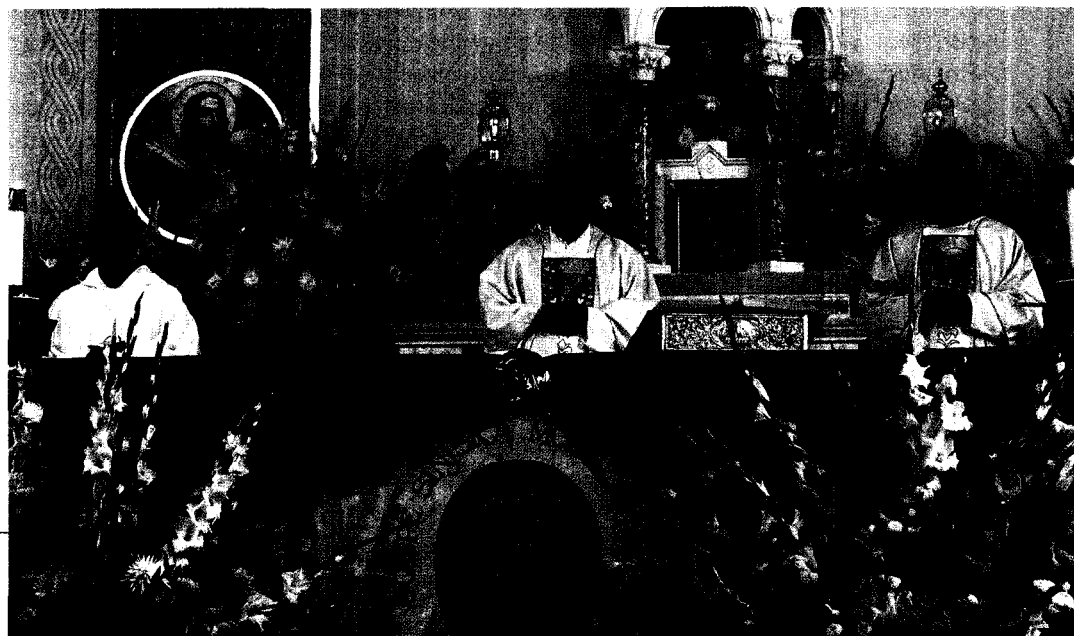
650. obljetnica samostana i crkve sv. Marije u Cetini pod srednjovjekovnim gradom Sinjem

Ivan Botica

Uvodni tragovi

Cetinska krajina u posljednjih se tristotinjak godina isprofilirala u graničje, međe, krajinu Mediterana prema Balkanu. Iz te su povijesno-geografske zadanosti proizišli i ključni tragovi njezina identiteta: Čudotvorna Gospa Sinjska i katoličanstvo te Sinjska alka i hrvatstvo. No valja naglasiti da su ti identitetski korijeni puno dublji i prošlosno mnogo dalji. Krševita Dalmacija, kojoj pripada i Cetinska krajina, očuvanje katoličkoga i hrvatskoga identiteta ponajviše zahvaljuje franjevcima i njihovoj redodržavi Provinciji Presvetog Otkupitelja, svojoj jedinoj preživjeloj instituciji iz hrvatskoga srednjovjekovlja. Vrlo je upečatljiv podatak da su franjevci na teritoriju krševite Dalmacije prisutni još od posljednjih Arpadovića, od vremena kad se nije znalo ni za grad Sinj ni za mjesta Cetinske krajine.

Kad su početkom 16. stoljeća franjevci bježali pred Osmanlijama iz Cetinske krajine, ponijeli su sa sobom tragove identiteta svoga kraja. Da ne padnu u zaborav! Uz latinske listine donijeli su na Trsat, u Ramu i u druga mjesta naše domovine i svoje hrvatske tragove – čakavsko-ikavske listine na “arvackom” ćiriličkom pismu. Uglavnom je riječ o listinama koje se mogu nazvati “krštenicama” mjesta Cetinske krajine. One su svjedočanstvo da u Cetinskoj krajini život nije nestao s Osmanlijama te da nije započeo s Mlečanima. Postoji

nekoliko listina koje govore o franjevačkom samostanu i “crkvi sv. Marije”, kako su je na svojoj čakavici bilježili stari Cetinjani. Ta su sveta mjesta – franjevački samostan i Gospina crkva – kako u srednjem vijeku tako i danas prepoznatljiv pečat našega kraja.

Iako su se srednjovjekovna franjevačka zdanja nalazila na malo udaljenijoj lokaciji od današnjega položaja – u mjestu Cetini pod srednjovjekovnim gradom Sinjem – današnji su samostan i crkva proizišli dvjestotinjak godina kasnije iz sjećanja cetinskih franjevaca i vjernoga mu puka također pod zidinama grada Sinja. Kao što korijene prošlosti cetinskoga puka nije uspjela zatomiti osmanska vjerska ideologija i vlast, tako ni jugoslavenska uprava i komunistička ideologija nije uspjela u identičnom naumu u netom minulim vremenima.

“Sinj i njegovo slavlje” 1957. godine

Prije pola stoljeća franjevci i vjernički mu puk Cetinske krajine polako su izlazili na svjetlo iz sivila nametnutog nakon pobjede komunista 1945. godine. Jedna od prvih svečanih proslava Velike Gospe poslije Drugoga svjetskog rata dogodila se tek 1957. godine povodom 600. obljetnice od utemeljenja franjevačkog samostana u Sinju. Te je godine popravljena zlatna Gospina krana koja je bila oštećena prilikom razaranja crkve u Drugom svjetskom ratu. Od te se godine zaveo običaj da na jutarnju deveticu Gospi Sinjskoj hrli bosih nogu pješice cijela Cetinska krajina. Tadašnji je sinjski župnik fra Ivon Samardžija 1957. proglasio “svetom godinom Gospe Sinjske”. Doduše, bila je to puno skromnija svečanost od spomen-slavlja svete Gospine 1887. godine. Cjelogodišnja proslava 1957. godine vezana je uz samo dva datuma: uz rođendan franjevačkog samostana 30. travnja i uz Marijino uznesenje za Veliku Gospu 15. kolovoza. No prethodila su im tri članka. Najprije je u ožujku sinjski župnik objavio kratku obavijest o “600. godišnjici nastanjenja franjevaca u Cetini pod Sinjem” u đakovačkom Vjesniku i beogradskoj Blagovesti, a potom su u travnju zaslužni profesori fra Ante Jadrijević i fra Stanko Petrov objavili u splitskom franjevačkom Vjesniku članke sličnog naslova o osnutku srednjovjekovnoga franjevačkog samostana u mjestu Cetini pod gradom Sinjem.

“Radnoga” je “dana” 30. travnja 1957. – prema datumu srednjovjekovne fundacijske isprave objavljene u 6. svesku serije “Bullarium Franciscanum” (1902.) i u 12. svesku “Codex diplomaticus regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae” (1914.) – proslavljen šeststoljetni rođendan franjevačkog samostana u Sinju. Tri dana prije jubileja svečano su slavila zvona Gospine crkve. Na jutarnjem je misnom slavlju 30. travnja bilo u crkvi oko 50 svećenika. Misu je predvodio provincijal Provincije Presvetog Otkupitelja fra Jerko Lovrić, a najbliži su mu asistenti bili splitski nadbiskup Frane Franić i provincijal Provincije sv. Jeronima fra Bernardin Barčić. Iznad svih očekivanja jer se svečanost zapala u “radni dan”, na misi je bilo više od 1400 vjernika.

Značajan jubilej obilježen je epigrafski spomen-pločom, isklesanoj u radionici klesarskog majstora Ivana Žmire, koja je postavljena u samostanskom hodniku. Iako je grad Sinj na vidjelo povijesti izišao s Nelipčićima u 14. stoljeću, osim povijesne literature i ulica s kućanskim brojevima toj se značajnoj hrvatskoj obitelji u Sinju nije podiglo u spomen ništa. Jedino su se, dakle, prije pedeset godina sinjski franjevci vezali za svoju srednjovjekovnu baštinu, pa su u trajan spomen i uklesali najznačajnije datume koji ih vežu sa srednjovjekovnim Cetinjanima i najmoćnijom cetinskom obitelji Nelipčićima.

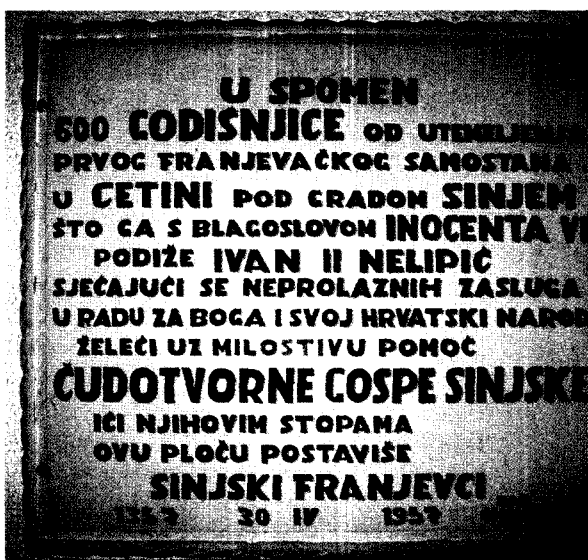
Srednjovjekovni franjevački tragovi u Cetinskoj krajini

Na prostoru između Goručiće i Župića, koji se odvajkada zove Kula, od povlačenja jugoslavenske armije početkom Domovinskog rata nalazi se vojarna Hrvatske vojske "Petar Berislavić". Na tom su se položaju tijekom srednjega vijeka, prema mišljenju fra Petra Bačića koji je još 1903. vidio tragove starih zidina, najvjerojatnije nalazili samostan i crkva sv. Marije koja se redovito bilježila s oznakom u Cetini "pod zidinama grada Sinja" (*Ecclesia s. Maria extra muros castris Fsinis*). Navedenoj pretpostavci ide u prilog i jedna katastarska mapa iz početka 18. stoljeća koja je na Kuli zabilježila položaj "Stara Crkva" (*Chiesa Vecchia*), što se vrlo vjerojatno odnosi na crkvu sv. Marije u srednjovjekovnoj Cetini.

Možebitnih arheoloških ostataka na Kuli koji bi upućivali na sakralna zdanja najvjerojatnije danas nema. Uništeni su tek prije četrdesetak godina, kad je jugoslavenska armija prilikom gradnje svojih objekata, zabranila bilo kakav pristup arheolozima i službi zaštite spomenika. Bolje je kazati iz neznanja i ne namjerno, jer je sličnu sudbinu iza Drugoga svjetskog rata doživjela i crkva sv. Mihovila na Meljači u Brnazama, najreprezentativnija crkva Cetinske krajine iz doba hrvatskih narodnih vladara.

"Građevinari" jugoslavenske armije samo su "u jednome grobu" našli kasnoantičku željeznu kacigu bizantskog tipa. U vojarni je prilikom kopanja kanala za kanalizaciju 1993. godine pronađen i ovaj put istražen grob u kojem su bila samo tri skeleta. Prema Ruduši redovito su prije stotinjak godina ljudi pronalazili grobove u svojim njivama. Očito je da su kasnoantički kršćanski grobovi rimskoga (bizantskoga) ukopa pratili crkvu, pa se srednjovjekovna crkva sv. Marije najvjerojatnije nalazila na temeljima starokršćanske crkve. Osim toga, na položaju Općinska lokva, koja se nalazi na raskrižju putova za Rudušu i za Župiće, don Frane Bulić otkopao je 1903. ostatke neke kasnoantičke građevine koja je u jednoj svojoj fazi imala i kršćanski karakter. Sve to zajedno dovodi do zaključka da je južna strana današnjega Sinja bila tijekom antike i srednjovjekovlja važno mjesto cetinskoga kraja. Zato je i nosila naziv Cetine.

U Cetini je nakon uspostave Hrvatskoga Kraljevstva najvjerojatnije sagrađen benediktinski samostan koji je srušen s tatarskom provalom u 13. stoljeću. Pretpostavku temeljimo na fundacijskoj listini franjevačkoga samostana iz 1357. godine u kojoj se navodi da papa Inocent VI. dopušta "iznova (...) gradnju samostana". Benediktinski red redovito je pratio vlast vladara hrvatske krvi, pa je od stotinjak benediktinskih samostana u Hrvata, koliko ih je sagrađeno u njihovoj 1500 godina bogatoj povijesti, više od polovice podignuto u doba hrvatskih narodnih vladara. A franjevci i ostali poletni kasnosrednjovjekovni redovnici vrlo često nastavljaju živjeti ondje gdje su stali "crni stari fratri" benediktinci. Kao što

smo mi danas izgubili tragove srednjovjekovnoga samostana i crkve na Kuli, tako su i naši novovjekovni pređi najvjerojatnije s Osmanlijama izgubili ime mjesta Cetine uz Goručinu na istom položaju.

Cetina je ime kojim je ranosrednjovjekovni slavenski identitet, zarana najprije prisutan s lijeve strane Cetine između današnjega Hana i Trilja, krstio antičku rijeku Hippus. Poljaci imaju rijeku Cetyniju, a Hrvati rijeku Cetinu. Sve izvedenice s korijenom *cetin vezane su u Slavenu za hidronime (Cetin, Cetinje i sl.). Formiranjem županijske vlasti u Hrvatskoj u doba narodnih vladara (10-11. st.) ime Cetina postaje općenita oznaka za teritorij srednjeg toka rijeke Cetine. No Cetinom su stari Hrvati najvjerojatnije imenovali i sjelo svoje županije. Stipe Gunjača je u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1936. pretpostavio ubikaciju Cetingrada ili Cetine na Bilokapića gradini u današnjim Udovičićima. Iako je ta pretpostavka bez ikakvih arheoloških istraživanja ušla u sva izdanja hrvatskih enciklopedija, gotovo se nitko danas ne bi s njome složio. Naime, tijekom 14. i 15. stoljeća, kad se uz Sinj prvi put navode i mnoga današnja mjesta Cetinske krajine, nailazimo na Cetinu kao mjesto koje se nalazi nedaleko od zidina utvrđenog grada Sinja.

U Cetini su franjevci 1357. blagoslovom Nelipčića ishodili od pape Inocenta VI. dozvolu za gradnju samostana i vjerojatno crkve sv. Marije. Moćni velikaš Ivan Nelipčić, koji je županiju Cetinu pretvorio u svoje kneštvo, želio je da se "iznova osnuje i sagradi jedno mjesto za braću franjevačkog reda". Uz samostan dograđena je i crkva, zvonik sa zvonikom, groblje i mnoge druge prostorije za "dvanaest fratara". Zbog samostana i crkve, Cetina se vrlo brzo prometnula u važno duhovno i kulturno središte cetinskoga kraja. Iz Sinja je u Cetinu redovito na misu i molitvu silazila Margareta, mlada udovica Ivana Nelipčića i majka Ivaniša Nelipčića. No 1376. jedva je pobjegla iz Cetine, gdje je bila u crkvi, u svoju utvrdnu Sinj pred razjarenim bivšim suprugovim suradnikom Ivanom Dminojevićem koji je nakon smrti kneza Ivana htio Nelipčićima oduzeti kneštvo. Sljedeće godine isti je čovjek, koji je inače nekada obnašao dužnost potkaštelana grada Sinja, zajedno s kaštelanom Čačvine i Bistrice orobio veliku karavanu nedaleko od rijeke Cetine koja je prevozila sol iz Splita za Bosnu. Družina se morala opravdati pred kraljevim poslanicima ispred crkve sv. Marije u Cetini. Trgovcima je vratila oduzeto, a kralju je za kaznu dala popriličnu svotu dukata.

Južni obronci današnje sinjske tvrđave, pod kojima se nalazila Cetina, oduvijek su bili izuzetan položaj za sadnju voćaka, vinove loze i ostalih poljoprivrednih kultura. Među hrvatskim se ćirilčkim listinama na Trsatu uspjela sačuvati i jedna listina o "postolaru Juriću" koji je 1436. u Cetini "držal" svoje "iminje", najvjerojatnije vinograd, koji se uskoro našao na udaru Osmanlija. Pitomi cetinski kraj tijekom 15. stoljeća nije imao više mira. Već od 1415. godine redovito je pod udarom akindžija koji su upadali i pljačkali iz pravca Livna i Tomislavgrada. Tridesetih godina 15. stoljeća izumrla je loza Nelipčića. Kad se više nisu iz Čačvine, Travnika, Sinja i mnogih znanih i neznanih utvrda mogli braniti, stari su se Cetinjani počeli povlačiti prema moru. Neki su čak svoje kosti ostavili na otoku Olibu, čije stanovništvo i danas ima svijest da je podrijetlom iz cetinskoga kraja. No franjevci su se u Cetini držali hrabro. U godinama kad se već očekivao pad Bosanskoga Kraljevstva, cetinski je samostan 1457. postao središtem Cetinske kustodije kojoj su pripadali samostani Cetine, Vrlike, Knina, Skradina, Visovca i Klisa. Ta je kustodija zametak buduće Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, najuglednije i najtrajnije institucije krševite Dalmacije.

Bez obzira što su Osmanlije 1490. preko Prologa prodrli u cetinski kraj spalivši samostan i crkvu sv. Marije u Cetini, nije se izbrisalo sjećanje na franjevačka zdanja pod gradom Sinjem, jer će se dvjestotinjak godina nakon osmanske uprave franjevci ponovno vratiti pod grad Sinj. Prije negoli je spaljen samostan, franjevci su iznijeli mnoge vrijedne dokumente. Sa Svetim pismom koje je napisano na pergameni u 14. stoljeću odnijeli su na Trsat značajno svoje pismeno blago. Igrom slučaja Sveto pismo iz cetinskoga samostana dospjelo u Španjolsku i danas se čuva u Madridu. Neki su čak, pogotovo raniji proučavatelji povijesti, pretpostavljali da je tada iz crkve sv. Marije iznesena i slika Majke od milosti s kojom se jedan dio cetinskih franjevaca navodno povukao u Ramu.

Kad je papa Inocent VIII. čuo za cetinsku tragediju, upravio je 23. travnja 1492. preko poljičkoga kneza Žarka Dražojevića pismo cetinskom puku da obnove "crkvu bl. Marije ispod bedema grada Vsinja". Najvjerojatnije se i tako zbilo. No nakon što je 1508. poginuo dolazeći Cetini u pomoć, Cetinska se krajina otada teško mogla sama obraniti. Nakon pada Čačvine, ključa u obrani Dalmacije, 1513. godine Osmanlijama se otvorio put sve do Klisa i Splita. Na zidinama se sinjskoga grada 1516. zalepršala zelena zastava koja je skinuta tek 1686. godine.

Okvir za budućnost

"Na mladima je da otkriju temelje starog samostana i stare crkve" u Cetini! Ova je riječ napisana prije pedeset godina u Vjesniku Provincije Presvetog Otkupitelja. Na nama je da barem isklešemo novu spomen-ploču i ovaj je put postavimo u Kuli koja se nalazi u starom mjestu Cetini. Samo povlaštenu od Boga dožive jubileje poput ovoga: 650. godišnjica od utemeljenja franjevačkog samostana, odvajkada glavnoga duhovnog i kulturnog središta Cetinske krajine. Jer "sjećajući se neprolaznih zasluga cetinskih franjevaca u radu za Boga i svoj hrvatski narod" - kako je točno prije pedeset godina uklesano na spomen-ploči - čuvamo korijene, rod i ispunjavamo živote i zavjete svojih preda.

GOSPA SINJSKA 2007/2008

**Gospa Sinjska
godišnjak 2007-2008.**

**Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske
Sinj, 2007.**

Nakladnik:

Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske
Fratarski prolaz 4
HR - 21230 Sinj
Tel. 021/ 70 70 10; faks: 021 826 217;
franjevacki.samostan.sinj1@st.t-com.hr
www.gospa-sinjska.t-com.hr

Urednik:

fra Bože Vuleta

Priprema:

fra Bože Vuleta, fra Stipe Šušnjara, Ljubica Ćurković, Dunja Vusio,
s. M. Dijana Mihalj, fra Nikica Ajdučić,

Grafička obrada

Silvio Družević

Fotografije:

Svetište Čudotvorne Gospe Sinjske, fra Nedjeljko Jukić, Filip Ratković,
Stipe Šušnjara, Bože Vuleta, Dijana Mihalj, Ante Vučković,
Viteško alkarsko društvo, Foto AB-Sinj, Foto Žižić,
Svjetlo Riječi, Vrelo života, Moj Sinj (Velimir Borković)

Tisak:

Jafra-print d.o.o.